

ANGELA RICHTER*
Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg
Seminar für Slavistik

SEĆANJA NA NAKLONJENOG MENTORA I TRAJNOG PRIJATELJA

Tekst prenosi uspomene na profesora Slobodana Ž. Markovića, predočavajući njegov neumorni istraživački duh, izraženu organizacionu prirodu, podsticajnu ulogu kao mentora i uvek savesnu podršku studentima, budućim kolegama koji su, iz drugih govornih područja i kulturnih sredina, svoj naučni rad posvetili slavistici i posebno, proučavanju srpske književnosti.

Duže razmišljajući o tome šta bih iz naučnog opusa profesora Markovića izabrala kao fokus svog teksta, odlučila sam se na kraju da krenem na posao vođena nekim svojim uspomenama.

Profesor Marković je zaista bio *čovjek institucija* i pored svega ostalog, izuzetno je mnogo uradio za strane slaviste, mlađe i starije, bez obzira na to odakle su dolazili. U tu veliku grupu ljubitelja južne slavistike spadam i ja, koja nisam u nekoj rodbinskoj vezi sa stanovnicima bivše Jugoslavije ili – drugačije rečeno – koja sam „prava Nemica” ili „Švabica” kako nije isključivo profesor Marković voleo da se izrazi.

Upoznala sam Slobodana Markovića daleke 1972. godine, kada sam prvi put imala priliku da učestvujem u radu Međunarodnog sastanka za strane slaviste u Beogradu. Bila sam studentkinja koja je upravo završila prvu godinu prevodilačkih studija na Humboltovom univerzitetu u Berlinu (smer srpskohrvatski–ruski). Pratio nas je tada Martin Celer (Zöller) (1921–2001), koji je rodnom bio iz Zemuna i kojem zahvaljujem na dragocnim informacijama o novijoj istoriji Jugoslavije, tj. o onim problemima koji nisu bili obrađeni u odgovarajućim monografijama, ni ovde, a ni tamo.

Kao nenadmašan domaćin Međunarodnog slavističkog centra Slobodan Marković će svima nama zauvek ostati u lepom sećanju. Nije bilo ničega što za njega nije bilo izvodljivo. Uvek i za sve bi našao rešenje. Bio je

* angela.richter@slavistik.uni-halle.de

svestan specifične situacije ljudi iz nekadašnje NDR koji su doputovali po delegatskom principu. Vrlo diskretno mi je dao do znanja, posebno posle mojih studija u Beogradu, da se čuvam nekih ljudi koji su previše želeli da vode računa o mom kretanju po Beogradu. Bilo mu je, kao i našim beogradskim prijateljima, potpuno jasno da ću se kao „polu Beograđanka”, pre svega, družiti s njima. Nisam uvek ni stizala da ih sve odreda posetim.

Za vreme studija sam brzo shvatila da je prevođenje zaista zanimljiv i zahtevan posao i da treba mnogo vremena da se zanat „ispeče”, ali sam takođe shvatila da bih vrlo rado išla i drugim putevima. Bez obzira na tada velike šanse za odličan posao kao prevodilac, ipak sam u dogovoru sa suprugom rešila da prihvatim izazov dalje specijalizacije i usavršavanja, dakle, da se opredelim za široko polje književnosti, koje je na našim prevodilačkim studijama igralo tek sporednu ulogu. Sugestije i podršku sam od samog početka dobijala od dvojice zaista dobrih i dugogodišnjih prijatelja, profesora Manfreda Jenihena (Jähnichen) i profesora Slobodana Markovića. Tako je bilo moguće da odmah posle završetka diplomskih studija krenem u Beograd i posvetim se jugoslovenskim književnostima, a posebno srpskoj socijalnoj književnosti između dva rata. Gledano iz današnje perspektive, bilo je to tada dosta neobrađeno polje, a ujedno i posebno polje interesovanja Slobodana Ž. Markovića, koji je pristao da bude moj mentor. Bio je veoma strog. Moja dobra prijateljica Aleksandra Talijani iz Napulja, koja je takođe radila tezu kod njega, i ja, morale smo skoro svake druge nedelje da idemo kod profesora na konsultacije i referišemo o onome što smo u međuvremenu našle u vezi sa svojim tezama. Kako se leto približilo, Aleksandra se iznenada izgubila. Otputovala je u Trogir, gde joj je mama imala kuću. Radila je tamo na recepciji hotela. Profesor je sve shvatio. Ali, ništa loše nije rekao – naprotiv. Pošto je znao da kao stipendistkinja sa istoka Nemačke nisam imala šansu da putujem kako i koliko bih želela ili da primam svoju porodicu u goste, predložio mi je da prihvatim poziv za Trogir i da onda produžim za Dubrovnik na Hrvatski seminar za strane slaviste, ali i na Dubrovačke letnje igre. Dakle, zahvaljujući njemu koji je bio – kao što znaju svi koji su ga poznavali – odličan organizator, ipak sam putovala, barem po celoj Jugoslaviji. Njegovo dosta snažno osećanje jugoslovenstva je i meni bilo blisko i tako su me ljudi svugde srdačno primali. Slobodan Marković je zajedno s profesorom Jenihenom uporno radio na tome da se prevaziđu sve prepreke u Ministarstvu za obrazovanje u (istočnom) Berlinu kako bih u Beogradu mogla da ostanem duže nego što je bilo predviđeno. Zahtevao je od mene da napišem barem jedno poglavlje svog doktorata na srpskohrvatskom jeziku, bez obzira na to što ću rad braniti u Berlinu na nemačkom jeziku. To je bila dodatna i posebna škola. Bila sam mu i za ovo zahvalna i zahtevala kasnije slično od svojih najboljih studenata u Nemačkoj, posebno na prevodilačkim studijama u Berlinu.

Posle mog boravka u Beogradu, ostali smo u stalnom kontaktu. Bila sam organizatorica nekoliko bilateralnih konferencija, na kojima je profesor bio gost i uvek je znao da stvori dobru atmosferu. Išli smo, na primer, u posetu Lužičkim Srbima, koji su bili oduševljeni neposrednošću profesora Markovića i ostalih gostiju – razgovaralo se, pevalo i plesalo celu noć, a ja, zadužena za prevod, ostala sam bez posla. Komunikacija se odvijala i bez mene.

Na dan odbrane svog prvog doktorata krajem oktobra 1979. godine, digla se gusta magla u Berlinu. Svi su bili vrlo nervozni, a posebno ja, jer je Slobodan trebalo da dođe pre podne avionom iz Beograda, a odbrana je bila predviđena za popodne. Čekali smo na aerodromu nekoliko sati, stiže profesor, ali bez prevedenog stručnog naučnog mišljenja! Prevod je urađen u rekordnom roku, skoro u automobilu, a onda je sve išlo kao po loju. Na proslavi posle odbrane, u jednoj staroj berlinskoj krčmi (koje, nažalost, više nema), a čija domaćica je bila jedna Poljakinja, Slobodan je upoznao mnogo naših prijatelja i mojih koleginica i kolega. Našao je, takođe, vremena da poseti moju porodicu i da vidi mog tada veoma malog sina Sebastijana. Najkasnije od tog vremena smo se družili i porodično.

S velikom zainteresovanošću je pratio moje napredovanje u poslu, ali se uvek zanimao i za celu moju porodicu. Zajedno sa suprugom Verom bio je u Berlinu baš u trenutku kada je pao zid. Radovao se tome od srca i nije hteo prihvatiti činjenicu da su tada takođe počeli procesi za koje nismo baš znali s kojim rezultatima će se završiti. Na mnoge nedoumice i nespokojsva odgovor je u međuvremenu nađen. Od mene je Slobodan tada tražio da ne odustajem od svojih slavističkih planova i poslova, da završim svoju habilitaciju o srpskoj prozi posle 1945. i da radim kao i uvek. Kada sam taj tzv. drugi doktorat branila 1991. godine, bio je izuzetno ponosan i srećan. I još ponosniji je bio kada je primio vest da sam 1994. postala profesorka južne slavistike na Univerzitetu „Martin Luter” u Haleu. Poznavao je slavističku tradiciju tog Univerziteta. Bili smo tamo 1987. godine zajedno s kolegama iz cele Jugoslavije. Slobodan je bio srećan što se otvara katedra za predmet koji tamo do tada nije postojao.

Stvaranje te katedre nije bilo baš jednostavno. Kako, na primer, nadoknaditi deficite u bibliotečkom fondu kada se moja omiljena zemlja nalazi u ratu, kada su zvanični kontakti blokirani? Posle završetka embarga, bukvalno sam prvim avionom krenula za Beograd da vidim kolege i prijatelje. Kod sebe sam imala nekoliko hiljada maraka da kupim knjige za biblioteku u Haleu. Opet mi je porodica Marković pomogla što je više mogla. Pripremila je moj maraton po beogradskim antikvarnicama, između ostalog. U toj politički napetoj atmosferi sam primljena širokogrudno kao i uvek, bez obzira na to što su nam se mišljenja mimoilazila po mnogim pitanjima. To je ono što podrazumevam pod pravim prijateljstvom. Bez obzira na opštu oskudicu, Slobodan je hteo da me zajedno sa sinom, snajom i unucima vodi

u neki restoran van grada, kako bih se uverila da život ipak teče dalje. Znao je za moju strast prema dobrim pljeskavicama, uživala sam i u onima tada uz srdačan razgovor.

Nisam mogla da zamislim nijedno putovanje u Beograd, a da se ne vidim sa Slobodanom, koji je s godinama ostario, ali se još uvek dobro držao. Doživeo je mnoge promene, takođe za njega teže prihvatljive. Bio je jedno vreme dosta izolovan na fakultetu, ali nikada nije kukao. Čak nije ni pričao o tome, takve stvari sam saznala od drugih. Divim mu se, bio je i ostao optimista. Vidim ga još uvek pred očima kao brižnog i nežnog dedu, dobrog oca i supruga, koji je voleo da bude „na imanju” u Ljigu, da gaji cveće, grožđe i drugo voće, koji je voleo u društvu da popije čašicu dobre rakije. Tu čuvenu rakiju njegovog oca sam i ja probala ne znajući koliko je jaka, na veselje čitavog prisutnog društva!

Kada je počelo bombardovanje Beograda, što je za celu moju porodicu, za kolege i mnoge nemačke prijatelje bio ogroman šok, zvala sam Slobodana. Jednom se veza uspostavila baš u trenutku kada je pogodeno Ministarstvo unutrašnjih poslova, u čijoj blizini je tada bio stan bračnog para Marković. Bila sam toliko uzbuđena da nisam odmah shvatila o čemu se radi. Odgovarajući na moje pitanje Slobodan je rekao da se kod njih od siline detonacija rasprslo staklo na kućama i da je pogodjen i njihov krov. Nijedne reči o tome da je i nemačka vojska učestvovala u toj akciji. Nijedne ogorčene reči meni, što u to vreme nije bilo baš uobičajeno. U toj prinudnoj izolaciji, bio je mnogo zahvalan svima koji su se javljali, ali je takođe bio tužan zbog upornog ćutanja izvesnog broja ljudi iz inostranstva, čak i onih koje je smatrao prijateljima.

Slavistički kongres u Ljubljani održavao se 2003. godine. Mnogi ljudi, bivše kolegice i kolege iz sada nepostojeće Jugoslavije, videli su se ponovo posle dugog vremena. Primetila sam da su neki susreti bili teški, bez mnogo reči. Zato smo se Renata Hansen-Kokoruš (sada profesorka slavistike u Gracu) i ja poslužile lukavstvom. Svaka je pozvala „svog” profesora na izlet u neki dobar seoski restoran blizu Ljubljane. Dakle, odjednom je na okupu bilo četvoročlano društvo: nas dve i profesori Marković i Josip Matešić (sa Univerziteta u Manhajmu). Iznenađenje je bilo veliko. Posle izvesne nedoumice i nesigurnosti na muškoj strani, udubili smo se u višečasovni, veoma iskreni razgovor o mnogim teškim stvarima. Šetali smo i uživali u prirodi, slikali se i na kraju smo Renata i ja došle do zaključka da je to popodne, da je taj susret uspeo. Svima nama je taj dan ostao u lepom sećanju.

Slobodan Ž. Marković spada u red onih visokoškolskih nastavnika koji su svoj naučni entuzijazam povezali s velikim trudom u podršci mladih generacija, bez obzira na to da li se radilo o studentima, doktorandima ili mlađim kolegicama i kolegama. Njegova posvećenost interkulturalnom

sporazumevanju i njegov angažman u javnom kulturnom životu Jugoslavije i Srbije su trajno upisani u istoriju ne samo Filološkog fakulteta i uopšte Beogradskog univerziteta, nego i u širi kulturni kontekst. Upisao se, takođe, u istoriju nemačko-južnoslovenskih i nemačko-srpskih odnosa kao pravi ambasador kulture, kao kulturni posrednik koji je u svoje vreme u raznim oblastima svog delovanja doprineo intenziviranju intelektualnih i kulturnih kontakata između Nemačke, nekada Jugoslavije i potom, Srbije. Ima nas dosta koji se u cilju daljeg unapređivanja te saradnje zajedno angažujemo – da uvažavamo suprotna mišljenja, da dalje razvijamo poštovanje prema drugom, ali i simpatiju za njega.

S druge strane, ništa nije za večnost. Ideje, koncepti, modeli, istraživački pristupi raznih predmeta razvijaju se dalje, modifikuju se, stvaraoci određenog istorijskog trenutka bivaju recipirani, pa opovrgnuti i prevaziđeni; njihove misli se ugrađuju u druge i drugačije kulturne i naučne kontekste, razvijaju se nove kulture znanja. To važi za sve nas – mišljenje svakog čoveka može biti prevaziđeno. Međutim, ako se nečije stvaralaštvo vrednuje u kontekstu vremena njegovog nastanka, sa empatijom, onda će sve biti kako treba. Ubeđena sam da će pri pogledu na životno delo ovog dinamičnog čoveka buduće generacije naučiti šta znači – biti čovek institucija!

Ангела Рихтер

ВОСПОМИНИЯ О ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНОМ НАУЧНОМ РУКОВОДИТЕЛЕ
И ПОСТОЯННОМ ДРУГЕ

Резюме

Статья посвящена воспоминаниям о профессоре Слободане Ж. Марковиче, при чем особое внимание обращается на его неутомимый исследовательский дух, выраженную организационную природу, стимулирующую роль в качестве научного руководителя и всегда совестную поддержку студентам, будущим коллегам из других языковых и культурных сред, которые свою научную работу посвятили славистике и исследованию сербской литературы.